

Els entrebancs de la pau. Els acords de Nimega i la crisi del cors mallorquí, 1678-1684

Gonçal López Nadal
Universitat de les Illes Balears

■ ABSTRACT

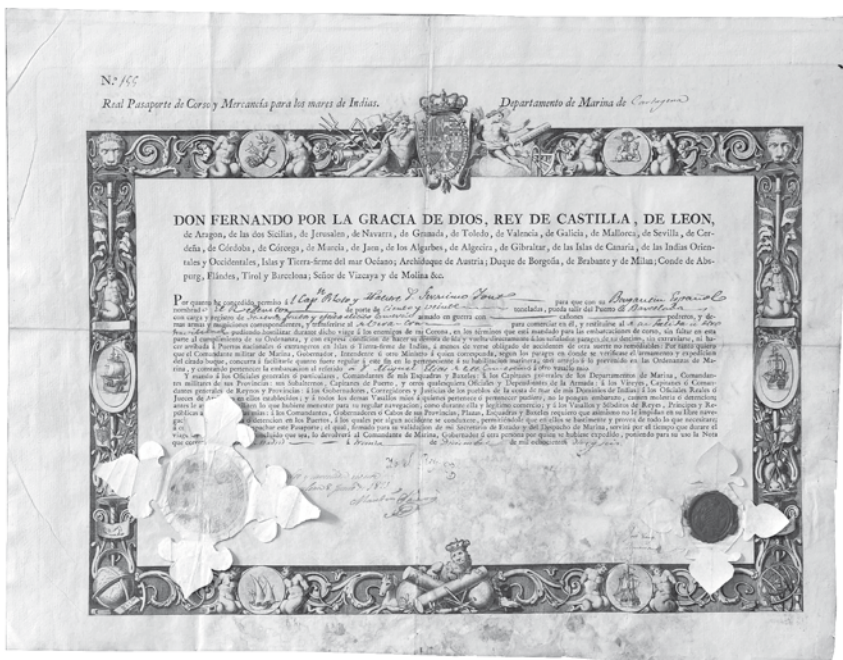
On 19 August 1678, in the city of Nijmegen, France and Spain decided to put an end to the so-called War of Holland, which had started in 1672. The cessation of the war should have involved the immediate disruption of any clash between armies and navies concerned. This, however, was not so easy, given the difficulties in spreading the news about the end of the war through the different territories of both Crowns. And before that, the agreements had to be ratified by their respective monarchs, and later had to be made public around the world. At that time, communication by the existing means was absolutely insufficient for an immediate restoration of peace. So its consequences can be easily predictable: more attacks and prizes. In a supposed still war period, and a load of conflicts when the peace situation was established and a lot of damage should be restored. Inevitable victims of this new situation were the privateers. For them, as legal predators, war was the only reason of their success. The Peace of Nijmegen proved immensely harmful for Majorican privateers and caused to them a serious crisis when it came to their business operations.

El 19 d'agost del 1678,¹ a la ciutat de Nimega, francesos i espanyols decidiren posar fi a la nomenada Guerra d'Hollandia, iniciada l'any 1672. El cessament de la guerra havia d'implicar la interrupció de tota escamesa entre els exèrcits i marines corresponents. Això, emperò, no era bo fer ateses les dificultats de difondre la nova situació als diversos territoris d'ambdues corones. Efectivament, les notícies sobre els acords presos a la ciutat holandesa trigaren a fer-se efectius perquè, d'entrada, calia la seva ratificació per llurs respectius monarques i, després, havien de fer-se públics als seus dominis. En aquells moments, la comunicació ràpida era inviable, car els mitjans existents eren absolutament insuficients per a un immediat restabliment de la de pau. Les seves conseqüències serien fàcilment previsible: els conflictes –atacs, captures...– perduraren. Víctimes inevitables d'aquesta nova conjuntura foren els

Patent de cors (MMB 641D).
Foto: Museu Marítim de Barcelona.

corsaris. Per a ells, com a depredadors “legals”, mentre la guerra els atorgava la raó de ser –i d’actuar–, les paus els hi llevava... Quan fa el cas dels corsaris mallorquins, la pau de Nimega resultà immensament perjudicial, car no únicament frenà de cop la seva intensa activitat, ans igualment va ocasionar-los una greu crisi pel que fa a la seva infraestructura operativa empresarial.

port de Messina per part del espanyols va proporcionar al cors illenc el context ideal per a l’aconsegüiment dels seus objectius; de fet, aquests quatre anys i mig significaren els de llur major activitat.³ La seva presència al voltant de Sicília els va permetre fer-se amb els mercants francesos que bastien de cereals i altres aliments els insurrectes, així com, molt especialment, capturar els seus vaixells que,

Al llarg de la guerra d’Holanda, les forces navals franceses i espanyoles s’havien enfrontat als dos mars que banyen les seves costes: l’Atlàntic i la Mediterrània. En aquest darrer, el conflicte propicià la insurrecció del port sicilià de Messina; els seus habitants s’aixecaren contra el domini del Rei Catòlic i acceptaren la protecció i el suport dels seus corsaris, molt especialment, dels mallorquins.² El bloqueig al

majorment procedents de l’Egeu, s’adreçaven a Marsella. En acabar la revolta, incentivats pel rei, els corsaris mallorquins prosseguirien les seves depredacions i s’apoderaren d’un bon grapat d’embarcacions enemigues, ja bé en les costes tirrenes, ja bé en les aigües més orientals de la Mediterrània. En aquest context es produí l’armistici. Naturalment, aquest no podria ser advertit, en poc temps, pels

corsaris, els quals, com que desconeixien la nova situació, mantindrien els seus atacs i remetrien les captures a Mallorca quan no les venien a ports aliats o neutrals, com ara a Livorno, Siracusa i Malta. I així es mantingueren gairebé durant el mig any posterior al signament dels acords. Entre les darreries de l'agost de 1678 i del març del següent any, aquests corsaris capturaren una vintena de mercants francesos. Seguint el procediment, les captures, sotmeses a judici a la Capitania General de Mallorca, foren sentenciades com a ben fetes. Això donà pas als subsegüents repartiments dels botins entre armadors, capitans i mariners. Com és bo d'entendre, tan prest com els francesos s'adonaren que aquelles intervencions havien estat comeses després del Congrés de Nimega decidiren recuperar-les.

S'encetava un complicat dilema ben difícil de resoldre. Els corsaris mallorquins apel·laven a la legalitat de les seves actuacions perquè no estaven assabentats de la nova situació en el moment de fer-se i, també, de jutjar-se. Els francesos rebutjaven aquests arguments i exigien la immediata restitució de les pèrdues realitzades en temps de pau. Els capitans i armadors illencs feren el possible per resistir-se a la devolució dels guanys i tractaren de dilatar l'execució de les ordres reials perquè es procedís a la devolució dels bens. Els francesos, per la seva banda, exerciren una doble pressió, diplomàtica i militar, i arribaren a organitzar diverses expedicions per envair l'illa. El procés s'allargà gairebé cinc anys: l'any 1684 es donen per satisfetes les exigències franceses amb l'aplicació de determinacions reials que ordenaven la restitució de les embarcacions preses o dels seus valors. De totes les captures, nogensmenys una –el vaixell bretó *Le Quemaduc*– restà en mans dels capturadors ja que el seu capità havia apresat prèviament un llondro mallorquí que portava arròs a l'illa. Els grans perjudicats foren, clarament, els armadors illencs, ja que es veieren forçats a lliurar de la seva butxaca el cost d'uns botins ja repartits. L'empresa corsària illenca restava clarament de mort.

El present cas, aquesta “petita història”, tracta un problema real que a hores d'ara podria semblar del tot previsible però que, al moment d'esclatar, segurament resultava impensable. Costa d'imaginar que no es contemplessin

aquests tipus de situacions segons es desprèn de la lectura dels codis i ordenances que reglamenten les activitats del cors, i molt en concret les dictaminades pel Rei Catòlic al primer quart del segle XVII.⁴ És clar que la institució del cors, que al cap i a la fi serveix per legitimar les depredacions a la mar, generalment es belluga dins uns marcs jurídics prou fràgils. Per una altra banda, la resolució final pogué obeir la cessió de la raó davant la força i no pas a la inversa. No és, per tant, la força de la raó, sinó mes aviat la raó de la força la que s'imposa. I és que la determinació del Rei Catòlic, un jove i malalt Carles II, molt difícilment podria resistir les pressions de la potent administració gal·la. De no haver succeït així, per ventura el final hagués estat distint.

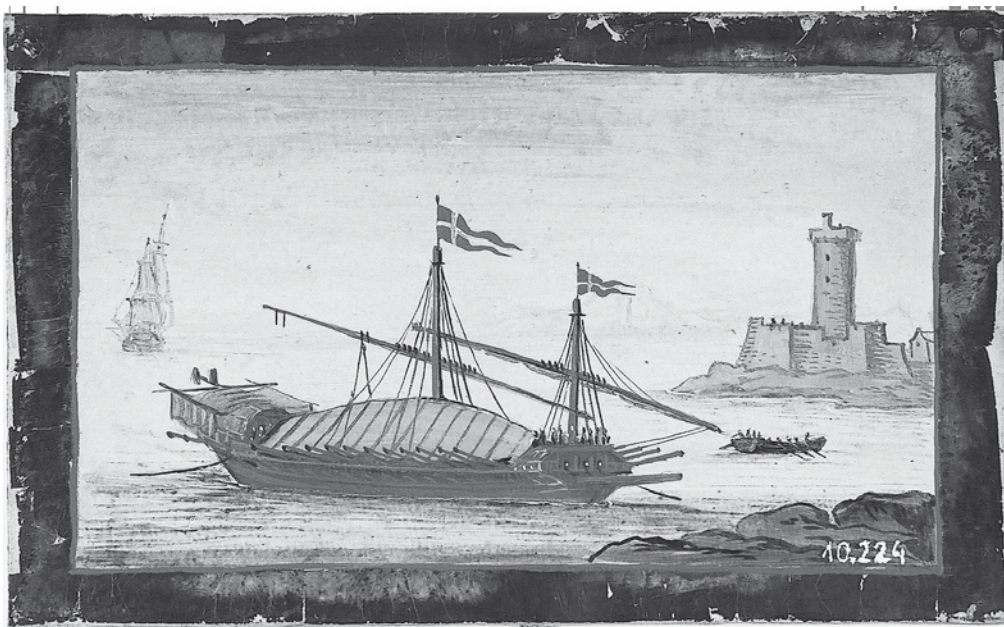
El present treball sintetitza i revisa la investigació desenvolupada fa vint anys, que va constituir el meu doctorat a la universitat britànica de Leeds.⁵ Es tracta d'un aspecte prou rellevant dins l'estudi general del cors illenc; un cas molt específic –com ara, els entrebancs de la pau– que afecta òbviament la seva estructura, la seva organització. Pensem, nogensmenys, que de la mateixa manera que es pot produir la fallida d'aquesta empresa, en suscitar-se un nou context afavoridor, la mateixa organització brolla ràpidament de bell nou. La prova és clara: a la Guerra dels Nou Anys, també dita de la Lliga d'Augsburg (1688-1697), els corsaris mallorquins esdevenen els principals capturadors de mercants francesos a la Mediterrània.⁶

Retornem al context i vegem, estructurat en tres parts, la clau i la dimensió del problema. Una primera correspon a l'anàlisi del tractat de Nimega, a la seva ratificació i publicació i al recurs que hi fan els francesos al capítol segon on s'estipula, encara que de manera ambigua, la immediata restitució de tota captura feta a la mar en posteritat a l'establiment de la dita pau. Dues són les fonts consultades. La primera, el dossier “*Tratado de paz ajustado entre las coronas de España y Francia*”, procedent de l'Archivo Histórico Nacional;⁷ la segona, el document “*Traité de paix conclu à Nimegue le 17 septembre 1678 entre Louis le Grand du nom Roi de France et de Navarre et Charles Deux du nom Roi d'Espagne*”, trobat als Archives de France.⁸ Sorpren la data esmentada quan, de fet, l'acord havia estat estipulat gairebé un mes abans.

Galera envelada representada en una pintura procedent del mobiliari d'una herboristeria de Barcelona, probablement de mitjan segle XVIII.
Foto: Museu Marítim de Barcelona.

El Tractat de Nimega consta de trenta-dos capítols, la major part dels quals posseeixen un caràcter polític i fan referència a la devolució, recíproca, dels distints enclavaments governats per sengles monarques en territori aliè, i s'estableix el procés de reintegració als estats d'origen. Les places esmentades corresponen a França, Holanda i Flandes, amb la inclusió de la vila pirinenca de Puigcer-

que fa al nostre cas, cal advertir la manca d'apartats específics als quals remetre's per a la solució del problema creat. Tan sols al capítol dos es troben unes referències, un xic confoses, sobre la consideració de les preses com a conseqüència d'un enfrontament entre les dues parts. Els francesos invocaven el dit capítol en la seva reclamació per aconseguir recuperar les seves embarcacions:¹⁰

dà, reintegrada definitivament a la Corona del Rei Catòlic. Prèviament, el dia 10 d'agost, s'havia signat un primer acord de pau entre França i els Estats Generals de les Províncies Unides, al qual figurava un tractat de comerç, navegació i marina entre ambdós estats.⁹ Els francesos apel·larien a aqueix tractat com a explicació per procedir de manera diferent amb el comerç marítim espanyol. Pel

En conformidad de esta buena unión, la cesación de todo género de hostilidades, ajustada y firmada el 19 de agosto de este presente año, continuará según su tenor entre los dichos Señores Reyes, sus súbditos y vasallos tanto por mar y otras aguas como por tierra y generalmente en todas partes donde la guerra se ha hecho por las armas de Sus Majestades tanto entre sus tropas y armas como entre las guarniciones de sus plazas. Y

caso que se contraviniese a dicha cesación por la toma de alguna Plaza o Plazas, fuese por ataque o fuese por sorpresa o por inteligencia secreta o como asimismo si se hicieren prisioneros o otros actos de hostilidad por cualquier inopinado accidente aun de aquellos que no se pueda prever y fuesen contrarios a la dicha cesación de hostilidades la contravención será reparada de una u otra parte de buena fe y sin dilación ni dificultad, restituyendo sin alguna disminución todo aquello que hubiere sido ocupado y librando los prisioneros sin rescate ni pagamento de gastos, de manera que todas las cosas sean puestas en el mismo estado del día 19 de agosto que fue establecida y firmada la dicha suspensión de armas, el tenor de la cual se ha de observar hasta el día del trueque de la ratificación del presente tratado.

Hom entén que dels francesos hi apel·lessin en associar les pèrdues amb els accidents imprevisibles, en l'obligació de restituir tot d'una tot allò que hagués estat pres. D'igual manera, sembla raonable que els armadors mallorquins no es donessin per al·ludits i fessin veure que no hi havia precedents, ni la Pau dels Pirineus (7 de novembre de 1659) ni la treva d'Aquisgrà (2 de maig de 1668).¹¹ Per una altra banda, la data concreta a partir de la qual caldria tornar les preses fou igualment motiu de litigi. Malgrat la constant referència, no hem pogut establir el seu respectiu dia en què es procedeix a la seva ratificació i publicació. Alguns autors, sense esmentar procedència, assenyalen que la ratificació del tractat pels reis Carles II i Lluís XIV es produí el 31 d'octubre i el 14 de novembre respectivament.¹² Sobre aital imprecisió, tal volta sigui útil aduir la proclama que del Rei Cristianíssim, rubricada al seu nom per Colbert, a Sant-Germain-en-Laye, el dia 21 de desembre de 1678, on es fa saber que s'ha establert una bona, ferma i sòlida pau amb el Rei Catòlic.¹³ Fos el que fos –al cap i a la fi entre la signatura i la publicació de la pau pogueren discórrer gairebé entre tres i quatre mesos– només hi ha una nau afectada, l'anomenada *Notre Dame du Rencontre*. Aquesta fou capturada el 26 d'agost, una setmana després de l'establiment de la pau. Aquesta presa, nogensmenys, serà la que presenti una major vàlua: mes de 40 000 rals de 8! Sense que constin proves feaents de la seva restitució, ens inclinem a pensar que, per mor de l'abans esmentada

raó de la força, aquesta –o millor dit, el valor del seu carregament– tornà finalment als seus propietaris.¹⁴

La part segona contempla el que envolta les captures: la víctima (vaixell –tipus i capacitat–, noms del patró/capità, càrrega i vàlua) i el capturador (nom, vaixell, data de captura i de restitució o de l'import de la seva venda a un altre port). L'abundant material arxivístic recollit¹⁵ obliga a fer-ne les degudes reconstruccions a base d'informacions no sempre coincidents, la qual cosa dificulta l'aclariment total de cada cas. Les descripcions dels fets pels diversos informants –des dels armadors i patrons mallorquins fins als membres de la cambra de comerç marselesa, passant per la correspondència diplomàtica com ara la del cònsol francès a Mallorca, i per les autoritats de l'illa, diferents segons fossin el virrei o el procurador reial; el primer defensant sempre els corsaris; el segon actuant com a fiscal, clarament favorable al interessos dels francesos– permeten disposar de detalls molt rellevants al mateix temps que silencien d'altres tament importants, com ara el que afecta l'avaluació de les pèrdues i reclamacions. Això impedeix reflectir amb exactitud el cost total d'aqueixes restitucions. Per tal motiu, hom suggereix recórrer un pic més als arguments de Marc Bloch: "Là ou calculer c'est impossible, suggerir s'impose."¹⁶ El quadre de la pàgina següent permet abordar aquestes qüestions.

La relació segueix l'ordre cronològic d'aprehensió. Això deixa constància del desconeixement del final de la guerra, almenys fins ben entrat l'any següent –és a dir, més de sis mesos després del tractat–. El més sorprenent rau en la ignorància de les mateixes autoritats i, en especial, del mateix Virrei, el qual sentenciaria les captures com a ben fetes. Dins aquest context, crida l'atenció la restitució, immediata, de la nau *La Donzella d'Orleans* (també anomenada *La Pucella de Valens*) i cal pensar que no hi hagué cap sentència i que fou retornada als francesos només ancorar a Mallorca. Res direm sobre els que els capturaren; sí, però, d'un dels vaixells citats, *La Nova Europa*, embarcació presa un any abans per l'Esquadra de Mallorca. Les dades de restitució es concentren entre el 1680 i el 1682. I quan fa el munt total del seu cost, les quantitats expliquen la resistència dels armadors, com es posa de relleu en l'es-

EMBARCACIONS FRANCESES RESTITUÏDES PELS MALLORQUINS (1678-1682)

<i>Nau</i>	<i>Patrò / Capità</i>	<i>Captura</i>	<i>Corsari</i>	<i>Nau</i>	<i>Restitució</i>	<i>(Reals 8)</i>
<i>Notre Dame du Bon Rencontre</i>	Simon Reynaud	26/VIII/78	Joan Sastre	<i>Beata Maria Conceptio</i>	-----	Mes de 40 000
<i>La Paix</i>	J. Darmagnan	--/XI/78	F. Castellanos	<i>Sant Jaume</i>	19/XII/82	450
<i>Saint Michel</i>	Jeremias Bagud	23/XI/78	F. Cervera	-----	-----	11 166
<i>Sainte Anne</i>	H. Anselmo	-----	-----	-----	-----	152
<i>Susana</i>	L. Costas	1/XII/78	-----	-----	-----	-----
<i>Santa Cruz</i>	Sebastián Morell	22/I/79	M. Fabregues i M. Pérez	-----	20/V/79	4 000
<i>La Donzella d'Orleans</i>	Francisco David	2/II/79	J. Estada i G. Calvo		7/II/79	-----
<i>Saint Antoine de Padoue</i>	Antoine Bremon	3/II/79	Honorato Castany	<i>Capitana Santa Creu</i>	2/II/80	5 200
<i>Saint Jacques</i>	Jean Malari	4/II/79	J. Estada i G. Calvo	<i>Sant Pere i Concepció</i>	7/XI/79	-----
<i>Sainte Claire</i>	Monasa					2 029
<i>Saint François</i>	Etienne Barral		F. Cervera			5 734
<i>Santiago</i>	Joan Gay	5/II/79	J. Stephano	<i>Sant Pere</i>		7 660
<i>Nôtre Dame de Grâce</i>	Honorat Icart	14/II/79			18/V/79	
<i>La Vallleur</i>	Honoré Blanche	II/79	F. Torres		20/V/79	
<i>Sainte Julie</i>	Louis Bauxier	22/II/79	J. Ballester	<i>La Nova Europa</i>	2/II/80	2 293
<i>Notre Dame du Bon Secours</i>	Ambroise Pevre	6/II/79	B. Estrelles	<i>Sant Joseph</i>	4/II/80	600
<i>Les Saintes Reliques</i>	Louis Llaugier	2/III/79	J. Ballester	<i>La Nova Europa</i>	4/II/80	1 227

tudi del procés restituïdor, així com la gravetat de la situació de l'organigrama corsari illenc fortament desmantellat per les circumstàncies descrites.

La part tercera aglutina un llarg procés amb gestions de tota casta, des de les més, diguem-ne, convencionals i diplomàtiques, dutes endavant pels ambaixadors de Sa Majesté tres Chrétienne –principalment el Marquès de Villars (1678-1682)¹⁷ i el cònsol francès a Mallorca, Antoine de Vigne Duguet–, fins a les mesures clarament persuasives posades en pràctica pels francesos. Aquestes darreres envolten dos tipus d'accions específiques: les represàlies –constatem una sovintejada insistència amenaçadora, no tan sols per reprimir directament els navegants illencs, ans també per a l'embarcament dels béns del súbdits del Rei Catòlic–.¹⁸ Això es posava de manifest en la retenció de tres sageties mallorquines; la més significativa va ser la del patró Miquel Calafat, presa a Piombino, a prop de Livorno, el 6 d'abril de 1679; l'acció la va cometre *monsieur* Le Gota, capità de la nau *La Benamer*, de l'Armada Reial francesa. El patró fou alliberat, però l'embarcació, tot i que “desarmada de corso y puesta en forma de navegació ordinaria”, es mantingué retinguda pels francesos.¹⁹

Una segona mesura força més contundent consistí en les amenaces d'invasió de l'illa per part de l'armada reial francesa: entre 1679 i 1682, en un mínim de cinc vegades, l'illa va conèixer la presència amenaçant de l'armada francesa. Caldria remuntar-se gairebé cent anys abans, quan l'any 1584, segons John Elliot, els francesos havien intentat prendre Mallorca.²⁰ De les cinc “visites”, les dues primeres foren sense dubte les de major abast; ambdues foren justificades per obtenir la restitució de les seves embarcacions capturades pels illencs. La primera tingué lloc a principis de maig de 1679; consistí en l'arribada de nou vaixells comandats pel *Chevalier de Chaumont*. En un informe del virrei de Mallorca, el comte del Villar, del dia 9 del mateix mes, unes llanxes franceses havien atacat un vaixell illenc, que es va defensar amb “uñas y dientes”; el resultat, segons el virrei, fou de vint-i-cinc morts i trenta ferits.²¹ La segona implicà encara un major perill: divuit galeres, amb una tripulació de dos mil homes, comandades pel duc de Vivonne, intentaren en debades, el dia 2 d'agost

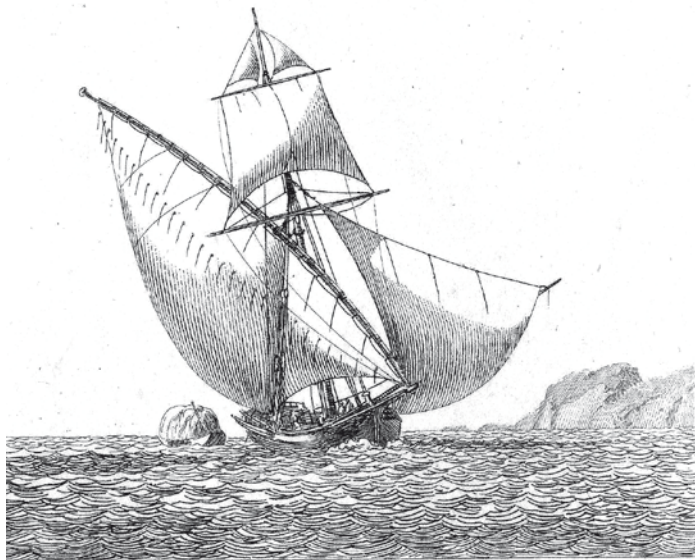
de 1680, ancorar al port de Ciutat. Quatre dies més tard, desembarcaren a la badia d'Alcúdia. Allà, la mateixa esquadra patí els efectes de la pesta, circumstància que mogué l'acció dels morbers illencs, atesa “la cantidad de muertos que están echando por la borda, los cuales son motivo de contagio por lo que lo que hay que hacer hoyos y enterrarlos”.²² Aquesta “visita”, descrita amb rics detalls pel cronista Álvaro Campaner,²³ romangué fins a les darreries del mes, just quan, sense complir els seus objectius –recuperar el munt de les captures encara no restituïdes–, els francesos salparen cap a Livorno. Segons el cònsol francès, el cost de l'expedició fou de 20 000 escuts. No sabem, però, si va ocasionar baixes entre els illencs. El juny de 1681 tornaren tres pics, però sense gairebé conseqüències: en primer lloc, deu galeres comandades pel duc de Montemar; aquest pic pretengueren, sense èxit, recuperar el navili *Le Quemaduc*, el vaixell de Saint-Malo que, carregat de bacallà i després d'haver capturat una barca mallorquina, fou pres pels illencs.²⁴ Les altres visites estan datades el 14 i el 21; estaven capitanejades pel marquès de La Porte i *monseigneur* de Belille respectivament. De la primera no consten detalls rellevants; la segona consistí en un estol de quatre navilis de guerra i tres “de provisió” i, contràriament a l'esperat, no va arribar a ancorar al port de “cette ville”.²⁵ En síntesi, cal deduir la forta pressió duta a terme per aquesta via, factor que, si bé no suposa la invasió de l'illa, ocasionà l'organització necessària de la seva defensa –es mobilitzaren gairebé 10 000 homes– contribuint, de bon segur, a la forçosa solució del problema.

A mig camí entre la diplomàcia i la repressió, els francesos aconseguiran el suport de les autoritats de Roma que obliga els armadors illencs a sortir del refugi de les esglésies i lliurar tot el que es deu als francesos sota amenaça d'excomunió. Del caramull de papers analitzats sobre aquest tema, dos textos resulten especialment significatius: el dia 1 d'abril de 1681, l'ambaixador francès escriu al seu homòleg espanyol cominant-lo que traslladi a

Su Majestad se sirva de mandar se despachen sus reales órdenes para el Arzobispo Obispo de Mallorca ordenando les conceda letras de excomunió contra Fran-

Portada del Tractat de Pau de Nimega, 1679.
Foto: Wikiwand (Public Domain).

Detall d'un gravat que representa una tartana (MMB 7916).
Foto: Museu Marítim de Barcelona.

Tartane, courant vent arrière.

cisco Servera y Nadal Espinosa para que declaren con verdad los partícipes armadores de las presas hechas sobre franceses en 19 de agosto del año pasado de 78 y otra orden para que el Virrey de Mallorca mandándola proceda con toda rectitud e integridad de justicia contra los armadores hasta el entero cumplimiento de restitución de presas.²⁶

Uns mesos més tard, el 4 de juny, el comte de Formiguera (virrei interí de Mallorca) informa el Consell d'Aragó

sobre el procés de les restitucions; sobre els tancaments a les esglésies, afirma:²⁷

En la segunda presa de la saetía San Jaime se ha restituido gran parte y solo quedan seiscientos treinta y siete piezas de ocho y ochenta y siete doblones que se tomaron a los pasajeros que iban en ellas según las costas de ellos y para cumplir enteramente esta restitución ha apremiado al patrón Juan Estada que hizo la presa con su saetía llamada San Pedro para sacarle de la iglesia donde se refugió y le puso en la fortaleza de San Car-

los; a Nadal Espinosa armador de ella y a Pablo de Layet partícipe que están en las cárceles reales y el asesor de la Capitanía hace las demás diligencias judiciales hasta conseguir la paga real y efectiva de lo que se debiere por razón de entrambas presas.

A tot això, trobarem una desigual resposta per la part, diguem-ne, “espanyola”. El rei Carles II no pot fer sinó ordenar, sense alternativa, la immediata restitució de les captures amb el pagament de la seva vàlua. Tot i no oblidar que els corsaris illencs havien actuat seguint estrictament les seves ordres, no es veu amb coratge de protegir-los amb la seva empara. Els seus *alter nos*, els virreis o capitans generals, no observen comportaments homogenis: el primer, Baltasar López de Gurrea o comte del Villar –que ocuparia el càrrec entre juny del 78 i gener del 81–, es manifesta sensible a la causa dels seus “compatriotes”, raó per la qual tractarà de dilatar l’única solució possible. El segon, Ramon Zaforteza o comte de Santa Maria de Formiguera, que el succeeix, interinament, després de la mort sobtada de l’anterior, actua a la inversa i des de la seva arribada col·laborarà activament per a la resolució del problema en favor dels francesos; pensem que abans havia exercit com a procurador reial, amb la qual cosa sempre s’havia comportat defensant els interessos del Rei Catòlic al seu regne de Mallorca. La seva gens estranya irrupció al virregnat, tot i que breu i impregnada de provisionalitat,²⁸ contribueix definitivament al punt final de la història. Les paraules del seus despatxos al Consell d’Aragó, del 22 de juliol, manifesten la satisfacció d’haver complit el seus objectius:²⁹

dispuse con la mayor dirección que pude en que se restituyeran a los franceses con aplauso de ambos declarando por auto a cada cual lo que había entregado apartándose los comisarios franceses de sus pedimientos y para que en todos tiempos conste esta verdad lo han declarado con auto en la Curia de la Capitanía General que ha continuado Gabriel Vicente Maymó su Secretario a 22 de este mes.

A l’endemà, els senyors de Saint Jacques i de Martin atorgaven el seu vistiplau a les declaracions de Formiguera i donaven per conclosa la causa que els havia menat

a Mallorca.³⁰ Finalment, el 13 d’agost, el Consell d’Aragó emetia al monarca la confirmació d’aquests fets i li suggeria que felicités el virrei per haver aconseguit resoldre la situació.³¹

L’estiu de 1678, el cors mallorquí constituïa una exitosa empresa marítima. Un any abans, el Rei Catòlic havia requerit de bell nou el seu servei per sufocar la rebel·lió de Messina. Si bé, finalment, no fructificà l’acord –finalment el Rei Catòlic desistí de signar el contacte amb l’Esquadra de Mallorca–³² la conjuntura propicià fer-se amb un elevat volum de captures. Aquest any, una expedició de l’Esquadra de Mallorca aportà un botí superior a les cent cinquanta mil lliures.³³ Els armadors continuaren invertint en aquest negoci. Dos anys després la situació havia canviat radicalment. Durant deu anys, fins a l’eclosió d’un nou context bèl·lic, tot foren calamitats. Els capturadors esdevingueren víctimes de l’aprehensió per part d’altres corsaris, majorment barbarescs; i també de la retenció per les autoritats portuàries d’altres indrets, com ara Venècia. El grup d’armadors de la fins al moment temuda Esquadra de Mallorca elevaren un memorial al Consell de Guerra demanant la seva cooperació per a l’organització d’un estol de tres vaixells amb els quals prosseguir les operacions en cors. Els detalls pel que fa el seu equipament permeten de bell nou apreciar les dimensions de l’empresa, i de la seva fallida.³⁴ Sabem de l’interès general per la recuperació de la pràctica corsària que tant de beneficis havia causat al rei com als seus faedors. Per aquest motiu no ens ha d’estranyar la disponibilitat de la institució en aprovar la concessió d’una ajut d’un terç del seu cost. Aquesta quantitat, argumentarien, es podria treure del confiscat als “xuetes”. No sabem res més pel que fa a això.

Dues acotacions finals: el 15 d’agost de 1684 s’acorda la Treva de Ratisbona; aqueixa tornava a posar fi a una nova contesa entre espanyols i francesos, iniciada a principis d’any. Dos mesos més tard el Rei Catòlic ordenava al Consell d’Aragó que s’informés sobre les captures fetes als francesos amb posterioritat al signament de la pau.³⁵ Disposem de les respostes dels virreis de Catalunya i Sardènyia respectivament, que afirmaven que no coneixien cap aprehensió. No consta, pel moment, el referent al de

Mallorca. Segurament respongué. Tot i així, sorprendria una ràpida reiteració.

Quatre anys més tard esclataria la Guerra de la Lliga d'Augsburg, o dels Nou Anys. Aquesta esdevindria la millor conjuntura possible per recuperar el temps perdut. L'elevat nombre de baixes al comerç francès atribuïdes als corsaris de Mallorca ens susciten diversos interrogants.³⁶ No tenim constància de què ocasionà la Pau de Ryswick (20 de setembre de 1697). Recaure per la mateixa pedra sembla possible, no probable. De bell nou guerres i paus es conjuguen tergiversant significats. Mentre les primeres resultaven indispensables pel desenvolupament del cors, les segones esdevenien vertaders entrebancs.

■ NOTES

1. Ponència presentada a les IV Jornades d'Estudis d'Història Marítima. Museu Marítim, Barcelona, 29 de novembre de 2014. En aquest article se sintetitza l'estudi presentat com a tesi doctoral (Ph. D) a la universitat de Leeds (1995): "The Peace Treaty of Nijmegen and the decline of the Majorcan privateering, 1678-1684" (inèdit).

2. Gonçal LÓPEZ NADAL, "Mallorca i la rebel·lió de Messina (1674-1678): els contractes per a la intervenció illenca", *Honderos. Cuadernos de Historia Militar*, I (1991), 146-167. "Corsarios frente a rebeldes. Mallorca y las revueltas em España en el siglo XVII", Werner THOMAS, Bart DE GROOT (eds.), *Rebelión y resistencia en el mundo hispánico del siglo XVII* (Lovaina, 1992) 270-300.

3. Gonçal LÓPEZ NADAL, *El corsarisme mallorquí a la Mediterrània occidental, 1652-1698: un comerç forçat* (Barcelona, 1986).

4. "Ordenanza General de Corso del 24 de diciembre de 1621. Reales Despachos del 27 de agosto de 1623 y de 12 de septiembre de 1624". Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó (CdA) lligall I, 1008. Transcripció a Gonçal LÓPEZ NADAL, *El corsarisme...*, 485-489.

5. Gonçal LÓPEZ NADAL, "The peace treaty of Nijmegen...".

6. De les 387 pèrdues del comerç marítim francès atribuïdes a captures de cors entre el 1688 i el 1703, els mallorquins, amb 54 captures, figuren en tercer lloc després dels zelandesos de Vlissingen (Flessinga), amb 75, i dels anglesos, amb 70. Tenint present que els primers intervingueren 35 embarcacions els dos darrers anys i els anglesos 14, i que els mallorquins aturaren les seves escomeses l'any 1698, cal dir que al llarg de la Guerra dels Nou anys els illencs només es veieren superats per la ja llavors poderosa Royal Navy. Gonçal LÓPEZ NADAL, *El corsarisme...*, 184.

7. Serie Estado. Lligall 2820: Nimega. A l'inventari es fa referència explícita del 17 de setembre de 1678 com a data de la signatura: "Tratado Original de la Paz ajustada en la villa de Nimega el año de 1678 entre España y Francia en 17 septiembre". Hi ha, doncs, dos documents iguals, un manuscrit i l'altre imprès. El segon es va publicar a Madrid l'any 1679.

8. Archives de la Marine. Pays Étrangers.

9. "Traité de Paix fait conclu et arrêté à Nijmegen le 10 du mois d'Août entre les ambassadeurs & plenipotentiaires de Sa Majesté Très-Chretienne d'une & les ambassadeurs & plenipotentiaires des Seigneurs Etats Généraux des Provinces Unies des Pays-Bas de l'autre part". AHN, Nimega, Llibre 196.

10. Tratado de Paz ajustado... fol. 3 i 3v.

11. Ibídem.

12. Àlvaro CAMPANER, *Cronicón Mayoricense* (Palma, 1960), 430-434. Jaime CIRERA I PRIM, "Escuadra de Mallorca en corso en el siglo XVII. Expediciones de Pedro Flexas y otros capitanes en el bloque de Mesina", *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, XXXVIII (1942), 360-362. José María QUADRADO i Pablo PIFERRER, *Islas Baleares* (Barcelona, 1949), 539, i Carlos FERNÁNDEZ DURO, *La armada española desde la unión de los reinos de Castilla y Aragón* (Madrid, 1972) V, 158.

13. ANP. AM. Registre 524. Fol. 198.

14. Un informe, un pèl confós, datat el 25 de maig de 1684, permet pensar en la restitució de la nau i del seu carregament: "J'ai reçu de Messieurs les Echivins et Députés de la Chambre de Commerce une police originale que nous l'avons remise à la Chambre de Commerce lors de la restitution de la prise faite par le Majorquin [...] sur la barque du patron Simon Reynaud de quoy de luy déchargé a Marseille le 24 May 1684".¹⁴ Archives de la Chambre de Commerce de Marseille (ACCM), Affaires Militaires (AE), E-80.

15. Als arxius citats cal afegir-hi els Archives du Ministère des Affaires Étrangères (Quai d'Orsay), a París; els Archives de la Chambre de Commerce de Marsella, l'Archivo General de Simancas, l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu del Regne de Mallorca, a més a més dels privats mallorquins.

16. March BLOCH, *Apologie pour l'histoire ou métier d'historien* (París, 1949).

17. A. DE MOREL FATIO, *Recueil des instructions donnés. XI Espagne* (París, 1894). I Pierre DE VILLARS (Marquis de Villars), *Mémoire de la cour de l'Espagne sous le Règne de Charles II, 1678-1682* (París, 1893).

18. El dia 29 de novembre de 1679, el rei francès comunicava al duc de Juvenazo, nou ambaixador espanyol, que en cas de rebuig de les pretensions franceses o de retardament a l'hora d'acomplir-les, no podria negar-se a concedir els seus súbdits *lettres de représaille* o, fins i tot, de donar suport amb mes *vaisseaux et*

galères: “et que les ministres du Roi Catholique ne s'étonnent pas s'ils apprennent que mes vaisseaux à l'avenir auront pris et emènent dans mes ports tous les vaisseaux et bâtiments qu'ils rencontreront en mer appartenant aux sujets du Roi Catholique...”, AMAE CP Espagne, vol. 64, doc. 27, f. 186v.

19. ACA, C. d'A., L. 998; AGS, Francia. E-1647, f. 51 i AMAE CP Espagne, vol. 65, doc. 67, f. 68.

20. *The Old World and the New, 1492-1650*. Cambridge University Press (1970) [Faig ús de l'edició castellana, *El Viejo Mundo y el Nuevo, 1492-1650* (Madrid, 1972), 177]. Elliott cita com a referència *Mémoires et Correspondance de Duplessis-Monay II* (París, 1824), doc. XCVII.

21. ACA, C. d'A., Mallorca, I, 998. Álvaro Campaner coincideix amb aquests informes i situa al dia 5 l'arribada de les naus franceses: “Llegaron nueve bajeles franceses de guerra con intento de quemar o llevarse una nave mallorquina, pero no pudieron conseguirlo por las precauciones que se tomaron de fortificar los castillos de Bellver y san Carlos, poner 4 cañones en el muelle y resguardar la ribera con la caballería del país, por lo cual se fueron burlados aquellos barcos.” *Cronicón...*, 425.

22. ACA, C. d'A., Mallorca, I, 998. Álvaro Campaner data l'arribada el dia 4, *Cronicón...*, 436.

23. Malgrat la seva extensió consider pertinent oferir la versió de l'esmentat cronista (la negreta és de l'autor):

Agosto, 4. Llegaron al puerto 18 galeras y una fragata francesa; saludaron a la plaza con 4 disparos y se le contestó con otros tantos. Pidieron víveres y permiso para colocar algunos en la fortaleza de San Carlos y Castillo de Bellver, y aun cuando se dijo públicamente que el Virrey accedía a aquella pretensión de los franceses, negáronse los capitanes gobernadores de dichos fuertes a entregarlos, manifestando que se las había confiado el Rey y a él solo se las devolverían; empezó con ésto a alborotarse la gente diciendo que estábamos vendidos al extranjero, y los jurados, con las mazas altas, anduvieron en busca de los Consejeros o prohombres que debían formar el de guerra; reuniéronse con éstos así como con los Morberos y se resolvió no acceder a lo que pedía el almirante francés, atendido el número de enfermos que traía y por haber habido epidemias en Francia en años anteriores, aunque el motivo de la negativa era el estricto cumplimiento de la Real Orden en que se les prevenía que se obrase de aquel modo, por razón del recelo o tirantez existente entre ambas coronas. Acordóse también darles agua y pan; ésto no lo tomaron porque no fue de su gusto, pero hicieron aguada en la Portella, en la fuente de **Sa Bañeta** y en la noria del Molinar. Viendo los franceses que a pesar de sus ruegos y aun amenazas de tomarles la plática por sus manos, resitió siempre la tierra y hasta que se les intimó al día siguiente por la tarde que se marcharan dentro de 3 horas, pasadas las cuales se rompería el fuego de cañon contra ellos (para la cual se habían ya tomado las medidas acostumbradas de tener dispuestos los

artilleros del Rey en la plaza de la Lonja, preparados los cañones y ensillados los caballos forzados y voluntarios), se hicieron a la vela en la noche del 6 con rumbo a Levante. Siguióles por la costa la infantería de la isla, al mando del Conde de Sta María de Formiguera, por hallarse indispuerto el Virrey, llevando consigo algunas piezas de bronce de artillería de batalla, carros de víveres y municiones y los caballos forzados y voluntarios. También se destacó un barco ligero para vigilar el rumbo de aquella escuadra. Esta volvió a Porto Petro donde volvió a hacer agua, tratando al parecer los que desembarcaron de avanzar por tierra, sin duda para proveerse de ganado o con otro objeto semejante, pero se opuso el Conde con todo el grueso de su gente y se retiró el invasor sin venir a las manos con los isleños. Prosiguió la armada francesa bordeando nuestras costas hasta las de Artá y de Alcudia donde dio fondo y renovó la aguada, permaneciendo los nuestros en observación hasta que definitivamente se fue de estas aguas en 28 o 29 de Agosto. Ocasionó esta expedición gastos excesivos a la Universidad, porque sobre haberse puesto en movimiento toda la infantería y caballería de la ciudad y muchas villas que accedía a 10 000 hombres, tuvo que administrarles todo aquel tiempo dinero y raciones de pan, y de cebada para los caballos.

24. ACA, C. d'A., I, 999.

25. ANP AE B1 Palma Reg., 938. L'informe A. d'Antoine de Vigne Duguet, del 27 de juny de 1681, fa referència a la pau signada el 4 de maig entre els anglesos i els algerians, els quals –comenta el cònsol– “pleins d'effroy n'osent sortir de leurs, et par conséquant sense esperances d'esclaves”. Hom constata la inconveniència que arrossegaven les paus amb vels berberescs.

26. “Copia del resumen que el Embajador de Francia puso en las Reales manos de Vuestra Majestad Católica por las del Marqués de los Balbases en 1 Abril 1681 sobre expedientes atrasados que penden de su empleo”, AMAE CP Espagne, vol. 66, doc. 36, f. 114.

27. ACA, C. d'A., Mallorca, I, 999.

28. Sorprenentment Campaner silencia la identificació del virrei que governà interinament entre el 31 de gener y el 29 de novembre de l'any 1681, en prendre possessió el nou virrei Don Manuel de Sentmanat Lanuza. (*Cronicón...*, 437). Vegeu Pere de MONTANER i Aina Le SENNE, “Aproximación al estudio de la formación de la clase noble en Mallorca. El patrimonio de los Formiguera durante el siglo XVII”, *Trabajos de Geografía*, 1978, 55-85, i Josep RAMIS DE AYREFLOR SUREDA, *Alistamiento noble en Mallorca* (Palma, 1911) i *La nobleza mallorquina en el siglo XVII, singularmente el Conde Malo y su familia* (Palma, 1922).

29. ACA, C. d'A., Mallorca, I, 998.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. Als arxius privats del Joan Miquel Sureda (Arxius de Casa Vivot, Palma) hi figura el dossier “Libre del Gasto del Armament

de la nostre Esquadra per lo servici ha de fer en servici de el Rey nostre Sr que Deu guarde per lo de la guerra de Messina de la qual es Governador lo Capn Pere Flexas en lo any 1677", i hi podem constatar com el rei féu marxa enrere:

Pedro Vázquez Torrero mi Vehador General del exercito de Cataluña con vuestra carta del 14 del passado se ha recibido el papel de condiciones para la formacion de la Esquadra de Vajeles que ofrecio el Conde de Montenegro y partisipes por servir por tiempo de seys meses en las costas de Sicilia y haviendose considerado que por el porte y calidad de ellos no son capaces de poder oponerse a los del enemigo por ser mucha fuerza, se ha tenido por conveniente no admitirla y assi lo podreis dar a entender a los interesados y que me ha sido de mucho agrado el celo y promptitud con que se disponian a hacerme este servicio y porque añadir que para facilitarle mas se havia dispuesto con el Virrey de Mallorca Marques de la Casta suspenderia el curso de los naturales de ella mientras se trataba del armamento desta esquadra porque no faltasen marineros para ella la prebendeis escuse esta prohvission. En Buen Retiro 6 de Febrero de 1677.

Modestament, interpretam que la decisió reial obeí a les altes exigències dels armadors, com ara estipular el cost en 30 000 pesos –i en cas que, en arribar a Messina, la ciutat ja hagués estat recuperada, cobrar-ne 10 000– així com la condonació en el pagament del quint reial. Archivo de Casa Vivot. Negocis per Mar. Documentació cedida pel Sr. D. Pedro de Montaner.

33. El benefici brut fou de 170 558 lliures i 11 sous. Els costos d'armament havien pujat a 112 941 lliures. Es pagà 1 500 lliures en concepte de quint reial. Gonçal LÓPEZ NADAL, "The Majorcan Squadron (1660-1684): Notes for a study of a Maritime Enterprise: supplying, financing and investment", a Simonetta Cavachiocci (ed.), *Ricchezza dal mare, ricchezza del mare*, secc. XIII-XVIII (Florència, 2006), 746.

34. Aquesta estava integrada per tres vaixells amb capacitat total de 20 500 quintars, 120 peces de canó i una tripulació de 1 100 homes. ACA, C. d'A. Mallorca, L, 998.

35. El text del despatx reial és el següent: "Habiéndose concluido en el Congreso de Ratisbona por mis Plenipotenciarios y los del Rey Cristianísimo la tregua entre las coronas de España y Francia, espulándose el tratado que va aquí le remito al Consejo de Aragón para que en lo que tocare se expidan luego por él las órdenes que en semejantes casos se acostumbra por diligencia por lo que pueden mirar a las presas que se hubieren hecho o hicieren entre vasallos de esta corona y la de Francia se ha de entender el ajuste de la tregua el día 15 de agosto de este presente año. Executese así." ACA, C. d'A., Mallorca, I, 999.

36. *Supra*, nota 7.

